

דבר העורך

הקהילה המחקרית של ימינו עוסקת בצורך לקיים התנהלות מחקרית ראויה, המושתתת על עקרונות מוסריים. התחום של אתיקה מחקרית זוכה בשנים האחרונות בהתעניינות רבה בקרב מדינות רבות. הלחץ על חוקרים לפרסום מחקרים, כתנאי הכרחי לקידומם, עלול לעמעם את מחויבותם לערכים ככבוד האדם, יושר והגינות,

שמירת פרטיות ועוד. מחקרים מדעיים מהווים נקודת מפגש בין קבוצות בעלות אינטרסים שונים ולעתים אף מנוגדים כגון חוקרים, מוסדות שהמחקר נערך בהם, גורמים מממנים, סוכנויות ממשלתיות והציבור הרחב. בנקודת המפגש הזאת עולים, לעתים, קונפליקטים, ועולות שאלות אתיות מורכבות. בתופעה זו, על היבטיה השונים, אנו דנים בחלקו הראשון של הגיליון הנוכחי.

בחודש דצמבר 2017 התקיימה באוניברסיטת חיפה סדנת מחקר בינלאומית ייחודית, במימון הקרן הלאומית למדע ובתמיכת אוניברסיטת חיפה, אשר עסקה בהסדרתו האתית של נושא המחקר בבני אדם באקדמיה. בסדנה השתתפו 27 אנשי אקדמיה ממדינות שונות, אשר ייצגו מגוון דיסציפלינות מחקריות ותוכניות. הכנס היה המשכו הטבעי של מחקר מקיף ומעמיק למיפוי וחקר הסדרתן של וועדות בקרת האתיקה במחקר במדעי החברה וההתנהגות באקדמיה הישראלית. ההרצאות והדיונים עובדו על ידי המשתתפים לכדי נייר מסכם, המציג הכוונה. הנחת המשתתפים היא שהבניה נכונה של ההליך תאפשר להפכו לכלי בעל חשיבות מהותית בקידומו של מחקר אתי. מארגני הסדנה - מאיה פלד-רז, יעל עפרון, ישראל (איסי) דורון, גיא אנוש ושי צפריר מציגים במאמר הפותח את המסקנות העיקריות שעלו בסדנה.

ביקשנו משני משתתפים בסדנה להציג את נקודת מבטם על נושא האתיקה במחקר, ולתאר את ההתלבטויות הקיימות בארצותיהם. מרק ישראל (שהשתתף בסדנה) וחברו גרי אלן, שניהם מאוסטרליה, מציגים גישה ביקורתית כלפי תהליכי הרגולציה של האתיקה במחקר וקוראים להעברת אחריות רבה יותר לחוקרים. הם מביעים התנגדות לרגולציה טכנית בירוקרטית בוועדות האתיקה המוסדיות, היוצרות לעיתים קונפליקטים עם החוקרים המבקשים את אישורן. משתתף נוסף בסדנה, מרקו מרזו מאיטליה, מציג במאמרו ניתוח השוואתי לגבי האופנים וההשלכות של התפשטות תהליכי רגולציה אתית מעבר לגבולותיהן של המדינות דוברות האנגלית, ומתאר את המצב במוסדות המחקר האיטלקיים.

נקודת המבט הארגונית על סוגיות אתיות מוצגת במאמרים, המציגים היבטים שונים על אתיקה בארגונים והשפעותיה על הארגון, על העובדים בו ועל הלקוחות שלו. דלית יסעור בורוכוביץ מתבוננת במאמרה, העוסק בהטרדות של נשים העובדות בארגוני שירות, מנקודת מבט שקיבלה פחות תשומת לב מחקרית. בשונה מרוב המחקרים העוסקים בהטרדות מצדם של עמיתים ומנהלים במקום העבודה בחרה המחברת להתבונן בתופעת ההטרדות שעולות מכיוון הלקוחות. במאמרה היא מבקשת לתת קול לנשים, שמועסקות בארגוני שירות, ועל חוויותיהן המושתקות של הטרדה מינית מצד הלקוחות.

אריאלה פופר-גבעון, ברוך ולן ויעל קשת מתארים במאמרם את ההתמודדות עם מתחים אתניים, כפי שחווים אותם עובדי מקצועות הבריאות בארגוני בריאות. ממצאי המחקר חושפים צורך בגיבוש מדיניות בשאלת ההתמודדות עם גילויי גזענות ואפליה בין וכלפי עובדים יהודים וערבים בארגוני הבריאות.

עם ההתקדמות המהירה של הדיגיטציה בעולמנו חשוף הציבור הרחב לאיומים במרחב הסייבר. על מי האחריות להגנת המידע והנכסים של הלקוחות, הנמצאים בידי ארגונים? יוחאי אבוקאי ודפנה רבן מתמקדים במאמרם בהבנת התפיסות הקיימות בישראל לגבי עוצמת הסיכון מתקיפת סייבר ומשווים בין

התפיסות וסדרי העדיפויות של הציבור הרחב לבין תפיסת מומחים וסדרי העדיפויות שלהם. מחקר זה הינו, כנראה, הראשון בישראל, בו נערכה מדידה של תפיסת סיכוני הסייבר ובכך תרומתו.

בפינת 'חוקרים בתחילת דרכם' מציג סרגי טלנקר תפיסה, הטוענת כי בחינת תהליכים של השנים האחרונות, המנסים לקדם את נושא האתיקה בהוראה, מצביעה על כך שהסיכוי להגיע לקוד אתי מוסכם הן על ציבור המורים והן על משרד החינוך קלוש. לדעתו של הכותב, הדרך לקידום מעמד ההוראה כפרופסיה וכתוצאה מכך טיפוח התנהגות אתית של המורים הוא באמצעות טיפוח המקצוענות באמצעות כלים להערכת ההוראה. על פי טלנקר מורה מקצועי הוא מורה אתי.

בפינת הראיונות אנו מביאים ראיון עם גיורא שלגי, מנכ"ל רפא"ל בין השנים 1998 ל-2004, לרגל הוצאת ספרו "מצפן ארגוני", בו הוא מתאר כיצד חילץ את רפא"ל ממשבר והביא לצמיחתה. בראיון מספר מר שלגי על תפיסותיו הניהוליות, ומדגיש את חשיבות הערכים בניהול.

תהליכי פיתוח קודים אתיים ארגוניים הם מורכבים. במדור פרויקטים מציגים הלן מלכה-זאבי, ארז און, שמעון סבת, ומאיר רוח את תהליך פיתוח קוד אתי, שהתנהל בבית החולים פדה-פוריה בשנה האחרונה. המאמר מתאר תהליך פיתוח קוד אתי בבית חולים עפ"י תפיסת פיתוח מלמטה כלפי מעלה (Bottom-up) וכחלק מתהליך שינוי ארגוני כולל. בתהליך ניסוח מערכת הערכים המומלצת לבית החולים ובהמשך גם בדרך בה נכתב הקוד האתי עצמו, שותפו כל מגזרי העובדים ובעלי העניין העיקריים, כולל חולים. בפינת הספר אנו מציגים את ספרה של אורלי שפירא-לשצ'ינסקי (2017) "אתיקה ארגונית בניהול משאבי אנוש במערכת החינוך". העמימות הרבה במערכת החינוך סביב התמודדות עם סוגיות אתיות בקרב מורים, מעסיקה את מחברת הספר, והיא מנסה להבין באמצעות מחקרה מה גורם לאנשי חינוך והוראה, שמרביתם בחרו ממניעים ערכיים את מקצוע ההוראה, מתוך תחושת שליחות ורצון לקדם את תלמידי מדינת ישראל, לנהוג בהתנהגויות בלתי הולמות. בשונה מסרגי טלנקר, שמאמרו מתפרסם ברבעון זה, מאמינה המחברת ביעילות של הטמעת קוד אתי במערכת החינוך ומציעה דרך כיצד לפתח קוד שכזה.

המאמר האחרון בגיליון זה, מאת גיל מזרחי, מהווה המשך לסדרת המאמרים, העוסקים בניהול סיכוני פרישה ונועדו להרחיב את הבנתם של העוסקים במשאבי אנוש בנושא. במאמרים קודמים עסק גיל מזרחי בנושא דמי הניהול בקרן פנסיה מקיפה (קרן פנסיה צוברת במסגרת קרנות הפנסיה החדשות הנמכרות בשנים האחרונות), במאמר הנוכחי הוא מפנה את תשומת ליבם של מנהלי משאבי אנוש לנושא התשואה בקרנות הפנסיה והשלכותיו על החוסכים.

קריאה מהנה ומועילה

אריה רשף